Ridicolul filozofilor păgâni

Sub numele de Hermias, a ajuns până la noi o mică lucrare în greacă, intitulată: „Badiosul filozofilor păgâni”. Cine a fost acest Hermias, unde și în ce perioadă a trăit, istoria nu ne transmite nicio știre. În codurile manuscrise ale operelor sale, i se atribuie titlul de filosof. În ideea principală a operei sale și în metodele de prezentare a acesteia, el se apropie de Sfântul Iustin și mai ales de Tațian, astfel încât în opera sa se poate vedea o dezvăluire mai detaliată a următoarei remarci a lui Tațian: „Urmezi învățătura lui Platon? și iată un sofist epicurean care se răzvrătește deschis împotriva ta. Din nou, vrei să-l urmezi pe Aristotel? și ești certat de un adept al lui Democrit.” Atitudinea aspru polemică a lui Hermias față de filosofia păgână și viziunea sa asupra originilor acesteia amintesc mai mult de primele vremuri ale luptei aprinse a învățăturii creștine cu păgânismul decât de secolele ulterioare. Prin urmare, editorii și cercetătorii învățați ai operelor antice îl clasifică, în cea mai mare parte și mai pe bună dreptate, pe Hermias printre scriitorii apologeți ai secolului al II-lea sau începutul secolului al III-lea d.Hr.

Opera lui Hermias corespunde pe deplin titlului său: aproape fără a atinge adevărurile creștinismului, el tratează exclusiv diverse sisteme de filozofie păgână și prezintă cu un sarcasm viu și ingenios contradicțiile și inconsecvențele lor reciproce. Începând cu cuvintele Apostolului Pavel:Înțelepciunea lumii acesteia este o nebunie înaintea lui Dumnezeu(1 Cor. 3:19), autorul pornește de la poziția că filosofia păgână își datorează originea duhurilor decăzute, apoi demonstrează prin istoria sistemelor filosofice zadarnicia încercărilor lor de a rezolva cele mai importante întrebări ale spiritului uman, comparând între ei cei mai importanți reprezentanți ai filosofiei antice cu opiniile lor contradictorii despre sufletul uman, despre lumea vizibilă și despre Dumnezeu.

Opera lui Hermias a fost publicată pentru prima dată de Raph. Seiler, cu traducerea sa latină, la Basel (1553). Englezul Worth a publicat-o într-o formă cât se poate de corectă, cu notițele sale, la Oxford (1700). Apoi, ediția lui Maran a lui Justin, în care a fost inclusă și opera lui Hermias, a fost retipărită în volumul al șaselea al Patrologiei grecești a abatelui Migne.

Tipărit în „Operele apologeților creștini antici. Traducere de P. Preobrajenski, Sankt Petersburg, 1895”

Tipărit în „Operele apologeților creștini antici. Traducere de P. Preobrajenski, Sankt Petersburg, 1895”

1. Fericitul Apostol Pavel, în Epistola sa către Corinteni, care locuia lângă țara Greciei, pe care o numesc Laconia, proclamă astfel: „Preaiubiților, înțelepciunea

lumii acesteia este o nebunie înaintea lui Dumnezeu” (1 Corinteni 3:19), și nu a spus aceasta fără adevăr. Căci, mi se pare, această înțelepciune și-a primit începutul din căderea îngerilor și din această cauză filosofii, expunându-și învățăturile, nu se pun de acord între ei nici în cuvinte, nici în gânduri. Astfel, unii dintre ei recunosc sufletul omenesc ca foc, precum Democrit; alții - ca aer, precum stoicii; alții - ca minte, alții - ca mișcare, precum Heraclit; alții - ca evaporare; alții - ca o forță care curge din stele; alții - ca un număr înzestrat cu puterea mișcării, precum Pitagora; alții - ca apă generatoare, precum Hippo; alții - ca un element al elementelor; alții - ca armonie, precum Dinarh; unii pentru sânge, precum Critias; alții pentru spirit; alții pentru unitate, precum Pitagora: și anticii gândesc altfel. Câte păreri pe această temă! Câte argumente ale filosofilor și sofiștilor, care se ceartă mai mult între ei decât găsesc adevărul!

2. Dar dacă ar fi în dezacord între ei în privința sufletului, oare ar fi măcar de acord în învățăturile lor despre alte subiecte? Totuși, unii recunoaște plăcerea ca fiind un bine pentru suflet, alții un rău, alții ceva între bine și rău. Din nou, unii spun că natura sufletului este nemuritoare, alții că este muritor, alții că există pentru o scurtă perioadă de timp; unii îl reduc la starea animalelor, alții îl dizolvă în atomi; unii susțin că trece în corpuri de trei ori, alții îi atribuie un astfel de pelerinaj durata a trei mii de ani; cei care ei înșiși nu trăiesc o sută de ani, promit sufletului trei mii de ani de existență! Cum să numim aceste opinii? Nu este, după cum mi se pare, o himeră, sau o prostie, sau o nebunie, sau o absurditate, sau toate acestea la un loc? Dacă au găsit vreun adevăr, să gândească la fel sau să vorbească în acord unii cu alții: atunci și eu voi fi de acord cu ei. Dar când sfâșie, ca să zic așa, sufletul, îl transformă - unul într-o natură, altul în alta și îl supun diferitelor transformări materiale: mărturisesc că astfel de transformări îmi provoacă dezgust. Acum sunt nemuritor și mă bucur; acum sunt muritor și plâng; acum mă dizolvă în atomi: devin apă, devin aer, devin foc; acum nu sunt nici aer, nici foc, ci mă fac fiară sau mă transformă într-un pește și devin fratele delfinilor. Privind la mine însumi, sunt îngrozit de corpul meu, nu știu cum să-l numesc, dacă om, sau câine, sau lup, sau taur, sau pasăre, sau șarpe, sau dragon, sau himeră. Atunci iubitorii de înțelepciune mă transformă în tot felul de animale, uscate, de apă, zburătoare, cu multe fețe, sălbatice sau domestice, mute sau care scot sunete, fără cuvinte sau inteligente. Înot, zbor, mă înalț în aer, mă târăsc, alerg, stau. În cele din urmă apare Empedocle și face din mine o plantă.

3. Dacă filosofii se contrazic astfel între ei în doctrina lor despre sufletul omului, cu atât mai puțin ar fi putut spune adevărul despre zei sau despre lume. Sunt atât de îndrăzneți, ca să nu spun proști, încât, neputând să-și înțeleagă propriile suflete, cercetează natura zeilor înșiși și, necunoscându-și propriile corpuri, sunt epuizați în eforturile lor de a înțelege natura lumii. În ceea ce privește principiile naturii, acestea diferă foarte mult unul de celălalt. Dacă l-aș întâlni pe Anaxagoras, m-ar învăța acest lucru: principiul tuturor lucrurilor este mintea, este

autorul și conducătorul a tot; ea aduce ordine în dezordine, dă mișcare în imobil, separă amestecul, aranjează discordantul. Această doctrină a lui Anaxagoras mă încântă și sunt întru totul de acord cu gândurile sale. Dar Mellis și Parmenide se răzvrătesc împotriva lui. Acesta din urmă proclamă în versuri poetice că ființa este una, eternă, nemărginită, imobilă și complet egală cu ea însăși. Eu din nou, nu știu de ce, sunt de acord cu această doctrină, iar Parmenide îl alungă pe Anaxagoras din sufletul meu. Dar când îmi imaginez că m-am stabilit în gândurile mele, Anaximene iese la rândul său cu un alt discurs: „Vă spun”, strigă el, „că totul este aer; dacă este condensat și comprimat, atunci se formează apa, iar dacă este descărcat și expandat, atunci eter și foc; revenind la starea sa naturală, devine aer pur; iar dacă se condensează, atunci se schimbă.” Trec din nou de partea acestei opinii și deja îl iubesc pe Anaximene.

4. Dar Empedocle se ridică împotriva acestui lucru cu o înfățișare amenințătoare și strigă tare din adâncurile Etnei: Începutul tuturor lucrurilor este ura și iubirea; aceasta din urmă unește, prima separă, iar din lupta lor totul ia ființă. După părerea mea, ele sunt similare și diferite, nemărginite și limitate, eterne și temporale. Bravo, Empedocle: te voi urma până la gura Etnei. Dar de cealaltă parte stă Protagoras și mă ține în loc, spunând: Limita și măsura lucrurilor este omul; ceea ce este supus simțurilor există cu adevărat, iar ceea ce nu este supus lor nu există cu adevărat. Atins de acest discurs al lui Protagoras, sunt încântat că el prezintă totul, cel puțin cea mai mare parte, omului. Dar, pe de altă parte, Thales îmi oferă adevărul, explicând: Începutul tuturor lucrurilor este apa, totul este format din umiditate și totul se transformă în umiditate, pământul însuși plutește pe apă. De ce să nu-l cred pe Thales, cel mai vechi dintre filozofii ionieni? Însă compatriotul său Anaximandru spune că înaintea apei există mișcare eternă și, prin intermediul ei, un lucru ia ființă, iar altul este distrus. Așadar, trebuie să-l credem pe Anaximandru.

5. Pe de altă parte, nu se bucură oare Arhelaus de glorie, care dăruiește căldura și frigul ca început al tuturor lucrurilor? Dar marele Platon nu este de acord cu el, afirmând că începuturile tuturor lucrurilor sunt Dumnezeu, materia și ideea. Acum sunt complet convins. Căci cum aș putea să nu gândesc în acord cu filosoful care a inventat un car pentru Jupiter? Dar în spatele lui stă discipolul său Aristotel, invidios pe învățătorul său pentru că a făcut un car. El arată alte începuturi: unul activ și celălalt pasiv; potrivit lui, începutul activ, nesupus acțiunii altor lucruri, este eterul, iar începutul pasiv are patru calități: uscăciunea, umiditatea, căldura și frigul, iar din transformarea lor reciprocă vine apariția și distrugerea lucrurilor. Sunt deja obosit, agitat de gânduri ici și colo. Mă voi opri la opinia lui Aristotel și nicio altă învățătură nu mă va tulbura.

6. Dar ce să fac? Sufletul meu este asaltat de bătrâni, de cei mai vechi dintre filozofii menționați: Ferecide, care spune că principiile tuturor lucrurilor sunt Zeus,

Chthonia și Cronos: Zeus este eterul, Chthonia pământul, Cronos timpul; că eterul este principiul activ, pământul pasiv, iar timpul cel în care se întâmplă toate lucrurile. Dar și acești bătrâni se ceartă între ei. Leucip crede că toate acestea sunt prostii și spune că principiile tuturor lucrurilor sunt infinite, mereu în mișcare și extrem de mici, și că cele mai fine dintre ele, ridicându-se în sus, formează focul și aerul, iar cele mai dure, coborând în jos, formează apa și pământul. Cât timp voi accepta astfel de învățături și nu voi învăța nimic adevărat? Mă va elibera Democrit de eroare, care dezvăluie că începutul tuturor lucrurilor este ființa și necunoașterea, că ființa este plinătate, iar necunoașterea este vid și că plinătatea produce totul în vid fie prin transformare, fie prin figură? Poate că sunt gata să fiu de acord cu bunul Democrit și să râd cu el; dar Heraclit cel plângăcios mă distrage, afirmând: începutul tuturor lucrurilor este focul, care are două stări: rarefierea și condensarea, prima este activă, a doua pasivă, unul unește, iar celălalt separă. Dar destul pentru mine: atâtea principii diferite îmi întorc capul. Dar iată-l pe Epicur, care mă invită să nu neglijez frumoasa sa doctrină despre atomi și vid, deoarece totul ia ființă și este distrus din combinarea lor multilaterală și variată.

7. Nu te contrazic, cel mai excelent Epicur. Dar Cleanthes râde de doctrina ta, ridicându-și capul din fântână. Eu extrag din ea adevăratele principii ale tuturor lucrurilor, Dumnezeu și materie, și afirm că pământul se transformă în apă, iar apa în aer, că aerul se ridică în sus, iar focul se află în circumferința pământului, că sufletul este răspândit în întreaga lume, o parte din care ne animă. În ciuda mulțimii acestor filozofi, o altă ceată dintre ei vine la mine din Libia: Carneades și Clitomachus și toți adepții lor; insistând (criticând - *ed.*) asupra învățăturilor tuturor celorlalți filozofi, ei înșiși afirmă că natura lucrurilor este de neînțeles și că o anumită minciună este întotdeauna amestecată cu adevărul. Ce voi face după atâtea investigații lungi și obositoare? Cum îmi pot elibera mintea de o atâta mulțime de opinii? Dacă nimic nu poate fi înțeles, atunci adevărul este îndepărtat de la oameni, iar filosofia notorie mai degrabă urmărește umbrele decât posedă cunoașterea lucrurilor.

8. Însă alți filozofi ai generației antice, Pitagora și rudele sale, gravi și tăcuți, mi-au transmis, ca niște mistere, alte doctrine, împreună cu principala și misterioasa lor dovadă: „El însuși a spus”. Începutul tuturor lucrurilor este unul; din diversele sale forme și numere provin elementele; iar numărul, forma și măsura elementelor sunt următoarele: Focul este compus din douăzeci și patru de triunghiuri dreptunghice și este conținut în patru laturi egale, dintre care fiecare este formată din șase triunghiuri dreptunghice, astfel încât seamănă cu o piramidă; Aerul este compus din patruzeci și opt de triunghiuri dreptunghice și este conținut în opt laturi egale; este comparat cu o figură octogonală, care conține opt triunghiuri echilaterale, dintre care fiecare este împărțit în șase unghiuri drepte. Astfel, există în total patruzeci și opt de unghiuri. Apa este

compusă din o sută douăzeci de triunghiuri și este comparată cu o figură cu douăzeci de fețe, formată din o sută douăzeci de triunghiuri egale și echilaterale; Eterul este compus din doisprezece pentagoane echilaterale și seamănă cu un dodecaedru format din o sută douăzeci de triunghiuri; Pământul este compus din patruzeci și opt de triunghiuri și este închis în șase patrulatere echilaterale și are aspectul unui cub, căci un cub este alcătuit din șase patrulatere, fiecare dintre acestea având câte patru triunghiuri, astfel încât sunt douăzeci și patru de triunghiuri în total.

9. Așa măsoară Pitagora lumea! Sunt din nou inspirat, disprețuiesc casa, patria, soția, copiii și nu-mi pasă de nimic altceva, mă ridic în eter și, apucându-l pe Pitagora de cot, încep să măsor focul. Măsurătorile lui Zeus (ca în sursă - *ed.*) nu mai sunt suficiente.

Dacă o ființă atât de măreață, un corp atât de măreț și un suflet atât de măreț, cum sunt eu, nu se înalță la cer și nu măsoară eterul, atunci stăpânirea lui Zeus va pieri! După ce am măsurat eterul și l-am informat pe Zeus câte unghiuri are focul, cobor din cer și mănânc măsline, smochine și legume de grădină, apoi mă duc la apă și încep să măsor acest element umed cu cotul meu, degetul meu și jumătatea degetului meu, și în același timp adâncimea lui, astfel încât și Poseidon să afle de la mine cât de mare este marea peste care domnește. De asemenea, fac înconjurul întregului pământ într-o singură zi, examinându-i numărul, măsura și forma: căci sunt absolut sigur că nicio întindere a universului nu va scăpa de o ființă atât de măreață și minunată precum sunt eu. Mai mult, știu chiar câte stele sunt pe cer și câți pești sunt în apă și câte animale sunt pe pământ și, punând lumea pe cântar, pot afla cu ușurință cât cântărește. Umflat de cunoașterea unor astfel de lucruri, sufletul meu a devenit, ca să zic așa, stăpâna întregii lumi.

10. Dar Epicur se apleacă spre mine și spune: Tu, prietene, ai măsurat o singură lume, în timp ce există multe lumi și toate sunt nemărginite. Drept urmare, sunt nevoit să vorbesc despre mulțimea cerurilor, despre mulțimea eterilor diferiți și, după ce mi-am făcut proviziile necesare pentru câteva zile, fără să mai întârzii deloc, încep să rătăcesc prin lumile lui Epicur: zbor cu ușurință peste granițele lui Thetis și Oceanus și, ajungând într-o lume nouă, ca și cum aș fi într-o altă stare, în câteva zile măsor totul. De aici sunt din nou transferat în lumea a treia, apoi în a patra, în a cincea, în a zecea, a suta, a miea și unde în cele din urmă?

Toate acestea sunt întunericul ignoranței, al înșelăciunii negre, al erorii nesfârșite, al înțelegerii imperfecte, al ignoranței impenetrabile: îmi rămâne să număr chiar atomii din care s-au format atâtea lumi, pentru a nu omite nimic în investigația mea, mai ales acele lucruri atât de necesare și utile, de care depinde bunăstarea caselor și a orașelor.

Am spus toate acestea cu scopul de a clarifica modul în care filosofii se contrazic între ei în opiniile lor, cum cercetările lor se pierd în infinit, neoprindu-se de la nimic și cât de inaccesibil și inutil este scopul eforturilor lor, nejustificat nici de dovezi, nici de bunul simț.